وانەی نۆیەم

بابەت : سەرچاوەکانی دروست بوونی پرسیار و سنوردار کردنی پرسیار

- **پرسیار و سنوردارکردنی :**

هەروەها کە باسمان کرد یەکەمین هەنگاوی دەست پێ کردنی توێژینەوەی زانستی درووست بوون یان هاتنە پێشی پرس یان کێشە یان پرسیارێکە ، ئاشکرایە تا ئەو کاتەی پرسیارێک لەسەر بابەتێک لە مێشکی مرۆڤ دروست نەبێت توێژینەوە لەسەر ئەم بابەتە دروست نابێت .

بۆ نمونە : بەسەرهاتی (ئیسحاق نیوتن) و کەوتنە خوارەوەی سێوەکە لە درەختەکە کە ئەگەر لە کاتی ئەم ڕووداوە لە مێشکی نیوتن ئەم پرسیارە دروست نەبوایە کە لەبەرچی سێوەکە بەرەو زەوی کەوتە خوارەوە نەیدەتوانی هێزی کێش کردنی زەوی بدۆزێتەوە .

(فرێدریک کۆرلینجەر) پێی وایە کە هەموو پرسیارێک دەبێت ئەم سێ مەرجەی تێدا بێت :

١. پرسیاری توێژینەوە دەبێت باس لە پەیوەندی نێوان دوو یان چەند بگۆڕ بکات .

بۆ نمونە : ئەگەر پرسەکە پەیوەندی بە دوو فاکتەری (A و B) هەبێت دەبێت پەیوەندی نێوان ئەم دوو فاکتەرە دیاری بکات .

٢. پرسیاری توێژینەوە دەبێت بە شێوەی پرسیار بخرێتە ڕوو . واتا لە جیاتی ئەوەی بڵێین (A) هۆکاری سەرەکی دروست بوونی (B) یە دەبێت بڵێین ئایا (A) هۆکاری سەرەکی دروست بوونی (B) یە ؟ نابێت لە بیرمان بچێت کە پاش نوسینی پرسیار دەبێت نیشانەی پرسیار (؟) دابنێین .

بۆ نمونە : تاوتوێ کردنی هۆکارەکانی کۆچ کردنی گەنجانی هەولێر بۆ ئەوروپا لە ساڵانی (٢٠٠٥ تا ٢٠١٠).

بێکاری چ کاریگەریەکی هەیە لە سەر کۆچ کردنی گەنجانی هەولێر بۆ ئەوروپا ؟

٣. پرسیار دەبێت شیاوی تاوتوێ کردن ، هەڵسەنگاندن ، ئەندازەگرتن و تاقیکردنەوە بێت .

جگە لەم سێ مەرجە کە (کۆرلینجەر) دایناوە، پرسیار دەبێت ئەم دوو مەرجەشی تێدا بێت :

١. ڕوون و ئاشکرا بێت واتا نابێت چەمک و وشەی ئاڵۆزی تێدا بەکاربهێنرێت .

٢. نابێت وشە و چەمکی بەهادار بەکاربهێنرێت .

❖ نمونە بۆ سنوردارکردنی ناونیشانی توێژینەوە و پرسیاری توێژینەوە :

نموونەی یەکەم:

١- تاوتوێ کردنی پرسە سیاسی، ئابووری و کلتوریەکان لە جیهانی سێیەم .

٢- تاوتوێ کردنی پرسە سیاسییەکان لە جیهانی سێیەم

٣- تاوتوێ کردنی پرسە سیاسییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست .

٤- تاوتوێ کردنی پرسە سیاسییەکان لە عێراق .

٥- تاوتوێ کردنی دروست نەبوونی ناسنامەی نیشتمانی لە عێراق .

٦- تاوتوێ کردنی دروست نەبوونی ناسنامەی نیشتمانی لە عێراق لە ١٩٢١ تاوەکو ٢٠١٠.

بەم شێوەیە دەبینین کە بابەتێکی زۆر فراوان و ئاڵۆزمان لە ژمارە یەک گۆڕی بۆ بابەتێکی ڕوون و زانستی ژمارە شەش .

دەتوانین ئەم پرسیارەش بۆ بابەتی سەرەوە دابنێین :

❖ دروست نەبوونی ناسنامەی نیشتمانی چ کاریگەریەکی لەسەر سیستەمی سیاسی عێراق درووست کردووە ؟

هەروەها دەبینین پرسیارەکەمان هەموو مەرجەکانی دروست کردنی پرسیاری تێدایە .

نمونەی دیکە :

١. ناونیشان : تاوتوێ کردنی ڕێژەی تووشبوون بە مادده هۆشبەرەکان و پەیوەندی بە جیابوونەوەی هاوسەران لە گەڕەکی عەنکاوەی هەولێر لە سالآنی (٢٠١٥ تا ٢٠١٨).

پرسیاری توێژینەوە : چ پەیوەندیەک لە نێوان تووش بوون بە مادده هۆشبەرەکان و جیابوونەوەی هاوسەران لە یەکتر هەیە لە گەڕەکی عەنکاوەی هەولێر؟

٢. تاوتوێ کردنی تیرۆر لەسەر سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە ئەفغانستان پاش ڕووداوی (١١ی سێبتەمبەری ٢٠٠١) .

تیرۆر چ کاریگەریەکی هەبوو لەسەر سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا لە ئەفغانستان لە نێوان سالآنی (٢٠٠١ تا ٢٠١٠) ؟

❖ سەرچاوەکانی دیاری کردنی پرسیاری توێژینەوە :

توێژەر بە پێی چەند سەرچاوەیەک پرسیاری توێژینەوەکەی بۆ دروست دەبێت کە بریتین لە :

١. پرسیار کردن : مرۆڤ بە هۆی توانای عەقڵی و فکری بەردەوام لەسەر جیهان و بابەتە جۆراوجۆرەکانی بیر دەکاتەوە ، کەواتە هەردەم لەبەردەم زانیاریەکان نەزانراوێک دێتە پێش ، هەندێک جار خستنەڕووی پرسیارێک دەبێتە هۆی دروست بوونی گریمانەیەک و پاشان سەرەتایەک بۆ دروست بوونی تیۆرێکی نوێ ، ئەم تیۆریانەش فکر و عەقڵی

توێژەر بەرەو ئاڕاستەیەک دەبەن کە هەوڵەکانی بۆ ناسینی ڕاستیەکان بەردەوام بێت ، دەرئەنجامی ئەم هەولانە دەبێتە هۆی داهێنان و نوێکاری .

٢. ئەزموونی کەسی : مرۆڤ هەموو کاتێک پەیوەندی لەگەڵ دەوروبەری هەیە و کاریگەری لەسەر درووست دەکات کاریگەریشی لێ وەردەگرێت، چوارچێوەی ئەو بابەتانەی کە مرۆڤ پەیوەندی لەگەڵیان دا هەیە لە بچوکترین تا گەورەترین ڕەهەند و لایەنەکان لە خۆ دەگرێت، هەموو ئەزموونە شەخسی و تاکەکەسیەکان لە خستنەڕووی بابەتێکی نوێ بۆ توێژینەوە کاریگەرن . وەکو ئەزموونی قۆناغەکانی بەکالۆریۆس و ماستەر .

٣. خوێندنەوەی ئەو بەرهەمانەی نوسراون : مرۆڤ بە شێوەیەکی گشتی و توێژەریش بە شێوەیەکی تایبەتی حەزیان بە خوێندنەوە هەیە ، خوێندنەوە دەرفەتی ئاشنابوون لەگەڵ بیر و ئەزموونی کەسانی دیکە دەڕەخسێنێت کەواتە خوێندنەوە ڕێگایەکە بۆ چوونە ناو خەزێنەی زانیاریەکان و چوارچێوەی زانستی مرۆڤ لە هەموو بوارەکان یان لە بوارێکی تایبەت. توێژەر بە خوێندنەوەی بەرهەمی کەسانی تر لەگەڵ ئەم بابەتانەی کە ئەوان بۆ توێژینەوە پێشنیازیان کردووە ئاشنا دەبێت و ئەگەر حەزی لەم بابەتانە کرد دەتوانێت لەسەریان توێژینەوە بکات .

٤. سەرچاوە زارەکیەکان : وتووێژ لەگەڵ کەسانی جۆراوجۆر دەبێتە هۆی زیاد بوونی وشیاری و زانیاری ، هاوکاتیش دەبێتە هۆی زانینی نەزانراوەکان. سەرچاوە زارەکیەکان بریتین لە لێدوان و وتووێژ و بەرنامەکانی تەلەفزیۆن ، سەتەلایت و ڕادیۆ و شریت ...هتد . مرۆڤ لە ڕێگای ئەم سەرچاوانە ڕووبەڕووی هەندێک بابەت دەبێتەوە کە دەتوانێت توێژینەوە لەسەریان بکات .

٥. ئەو لایەنانەی کە خوازیاری توێژینەوەن : زۆربەی ئەو کەسانە دەگرێتەوە کە ڕووبەڕووی کێشەیەک دەبنەوە کەواتە بە شوێن ڕێگا چارەیەک بۆ کێشەکانیان دەگەڕێن بۆ ئەم مەبەستەش ڕوو لە توێژەران دەکەن وەکو :

A. دەوڵەتەکان : زۆرجار دەوڵەتەکان بە مەبەستی بەدیهێنانی ئامانجەکانیان گەورەترین سەرچاوەی خستنەڕووی بابەتی توێژینەوەن . بۆ نمونە بۆ چارەسەر کردنی کێشە کۆمەڵایەتیەکان وەکو تووش بوونی گەنجان بە مادده هۆشبەرەکان روو لە توێژەران دەکەن.

B. زانکۆکان و ناوەندەکانی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی : توێژینەوە زانستیەکانی زانکۆ بە بەراورد لەگەڵ توێژینەوە زانستیەکان لە جۆری حکومی تەمەنێکی درێژتریان هەیە. لە ئێستادا زانکۆکان بودجەیەکی تایبەت و دیاریکراو بۆ توێژینەوە تەرخان دەکەن . لە ڕاستیدا فەلسەفەی نوسینی نامەی ماستەر و تێزی دکتۆرا ئەمەیە کە قوتابیان فێری توێژینەوەی زانستی ببن .

C. دامەزراوە تایبەتەکان (ناحکومی) : ئەم دامەزراوانەش بە مەبەستی ئەوەی زۆرتر گەشە بکەن کاری توێژینەوە ئەنجام دەدەن . ئەم دامەزراوانەش بەشێکی زۆری بودجەکەیان بۆ کاری توێژینەوە تەرخان دەکەن .

تێبینی :زۆربەی قوتابیان کاتێک دەیانەوێت بابەتێک بۆ توێژینەوە هەڵبژێرن دوودڵن کەواتە شتێکیان لا دروست دەبێت کە ئایا ئەم بابەتەی بۆ توێژینەوە دیاری کراوە وەکو پێویست گرنگە یان نا . ئەوەی گرنگە ئاماژەی پێ بدەین ئەمەیە قوتابییەک کە بۆ یەکەم جار کاری توێژینەوە دەکات نابێت چاوەڕوانی ئەمە لە خۆی بکات کە بابەتێکی زۆرباش و بێ کەم و کورتی پێشکەش بکات، یەکێک لە گرنگترین ئەرکەکانی مامۆستای سەرپەرشتیاری توێژینەوەکە ئەوەیە کە یارمەتی قوتابی بدات و بابەتەکەی بۆ ڕوون بکاتەوە و لە بابەتێکی ئاڵۆز و نادیار و فراوان

بابەتێکی دیاریکراو و ڕوونی بۆ دەست نیشان بکات بەڵام ئەمە مانای ئـەوە نیـە کـە مامۆسـتای سەرپەرشتیار یان هەر مامۆستایەکی دیکە بابەتی توێژینەوە بۆ قوتابی دیاری بکات .